

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Малихіна Олександра Володимировича
про дисертацію Доценко Світлани Олексіївни
«Дидактична система розвитку творчих здібностей
учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-
математичного циклу», поданої на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Ступінь актуальності обраної теми дослідження

На сьогоднішній день можна з упевненістю стверджувати, що формування творчих здібностей учнів, починаючи з початкових класів, є стратегічним вектором модернізації загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Незаперечним є факт того, що існує необхідність і запит, проте перманентними залишаються дискусії про види, форми, способи і конкретні заходи, щодо створення оптимальних умов для розвитку креативності, як загальної здатності до творчості, молодого покоління українців, указують на певні проблеми у цій сфері в контексті STEM-освіти.

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчих здібностей в учнів досліджується давно, багато питань залишається невирішеними. Високо оцінюючи значення проведених досліджень у галузі розвитку творчих здібностей, важливо наголосити на актуальності й доцільності дослідження окресленої проблеми у початковій школі, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи навчальної й усвідомленої творчої діяльності. Творчі здібності можуть інтенсивно розвиватися лише у процесі правильно організованої навчальної діяльності, що має свої специфічні умови існування та розвитку, які мають урахуватися під час створення сучасної концепції освіти, націленої на формування творчої особистості професійної еліти. Ця концепція може бути реалізована тільки у певній педагогічній системі, заснованій на прогресивних дидактичних завданнях. Саме тому, тема дисертаційної праці С. О. Доценко є актуальною й своєчасною, відповідає вимогам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові підходи, концепції, положення, висновки та рекомендації, що сформульовані в дисертації, відповідають вимогам, що висуваються, до такого виду досліджень.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, результатів і висновків, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечені:

- використанням *широкої джерельної бази* за темою дисертації та великим об'ємом *аналітичних даних* (список використаної літератури – 657 одиниць, із яких 77 джерел іноземними мовами);
- *адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті*: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;
- *відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 13.00.09* – теорія навчання;
- достатньою географією (Україна, ОАЕ, Греція, Польща, Англія та ін.) та великою кількістю напрямів в *апробації отриманих результатів* (22 конференції) на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями та з авторефератом дозволяє визнати, що мету дослідження виконано. Це знайшло відображення в основних положеннях праці, які сформульовані автором особисто і характеризуються певною науковою новизною.

Зокрема, автором *уперше* обґрунтовано теоретико-методологічні засади розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (концептуальні положення, ідеї та педагогічні умови, що забезпечили ефективність і оптимальність розробки й функціонування авторської дидактичної системи). Визначено основну категорію дослідження – «дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу» та розкрито її суть як складного синергетичного системного утворення, емерджентною якістю якого є концептуальна мета; воно є підсистемою початкової природничо-математичної освіти.

Дисертанткою *теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено* авторську дидактичну систему як діалектичну єдність концептуального (основні положення постнекласичної парадигми освіти, системного, діяльнісного, синергетичного, компетентнісного, особистісно орієнтованого й технологічного підходів, дидактичні закономірності й принципи досліджуваного процесу); цільового (концептуальна мета – розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку як загальної інтелектуальної творчої здібності та ієрархізована система підлеглих їй цілей); змістового (мотиваційний, когнітивний операційний і рефлексивний складники, конкретизовані в авторських навчальних програмах предметів «Єврика» (2-4 класи), «Математика» (1-4 класи), «Я пізнаю світ» (1-2 класи); процесуально-діяльнісного (система взаємопов'язаних активних та інтерактивних методів, традиційних і нетрадиційних форм, інформаційних, дидактичних і технічних засобів навчання); аналітико-результативного (програма моніторингу досягнення проміжних і загальних цілей, розроблена на засадах кваліметричного підходу) компонентів.

Обґрунтовано програму реалізації авторської дидактичної системи, що містить підготовчий, практичний й узагальнювальний напрями, та навчально-методичне забезпечення процесу розвитку творчих здібностей учнів під час та вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Дано *уточнення* суті поняття «творчі здібності дитини молодшого шкільного віку» як її індивідуально-психологічних особливостей, що дозволяють бути успішним під час навчання та здійснення творчої діяльності суб'єктивного характеру, детермінуються генетичними факторами, розвиваються завдяки середовищним впливам, серед яких провідним чинником є навчання, та мають складну структуру (мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний компоненти).

Дістали подальшого розвитку наукові уявлення про становлення та функціонування системи початкової природничо-математичної освіти, питання щодо вдосконалення досліджуваного процесу на основі таксономії цілей Б. Блума, теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, методу інтервальних повторень Г. Еббінгауза, методів розвитку креативності учнів початкових класів; підходи щодо підготовки вчителів до розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку й педагогічної просвіти батьків відповідного спрямування.

Таким чином, змістовне наповнення пунктів наукової новизни дійсно має фундаментальне теоретичне та практичне значення, як для науки державного управління так і для споріднених з нею за об'єктом наукової уваги напрямів наукової думки.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях

Результати дослідження відображено у 64 друкованих працях, серед яких 1 монографія (одноосібна), 1 методична рекомендація, 11 навчальних посібники (із грифом МОН України), 3 авторські навчальні програми (із грифом МОН України); 24 статті у наукових фахових та міжнародних виданнях (із них 7 - у міжнародних), 2 статті в інших виданнях; 22 тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій та семінарів.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук і надають авторові право публічного захисту дисертації.

Детальний аналіз представлених рукопису та автореферату дисертації дає підстави констатувати ідентичність автореферату й основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки та рекомендації у повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації.

Практичне значення роботи

Висновки повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та випливають з її основних положень. Дисертант стисло формулює основні результати дослідження, які викладені у тому числі й структурні частини автореферату. На наш погляд, найбільш цінними є ті

висновки які стосуються: авторської інтерпретації поняття «творчі здібності учнів початкових класів» (с. 260, п. 2); уточнення структури творчих здібностей учнів початкових класів (с. 263, п. 3); розробка авторської дидактичної системи розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (с. 315, п. 2); охарактеризовано дидактичний потенціал природничо-математичних дисциплін для розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку (с. 296, п. 2); розроблено програму реалізації авторської дидактичної системи та навчально-методичне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів на уроках природничо-математичного циклу (с. 415, п. 2).

Цінним є те, що теоретичні положення, практичні напрацювання, результати дослідження викладені у дисертації, монографії, статтях, наукових посібниках, авторських освітніх програмах, що мають гриф МОН, методичних рекомендаціях тощо.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що докторська дисертація Доценко Світлани Олексіївни є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що характеризується єдністю змісту й, безперечно, має постульовану саме автором науково-теоретичну та практичну цінність.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (657 найменувань, із них 77 іноземними мовами,) 17 додатків (на 59 сторінках). Робота містить таблиці, рисунки, формули, додатки. Структура дисертації логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань.

Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, вважаємо за необхідне висловити певні побажання та зауваження, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертанткою власної позиції. Ідеться, насамперед, про такі питання, які були переконливо обґрунтовані:

1. На нашу думку, зміст дослідження потребує реструктурування: Розділ 1 за змістом недостатньо висвітлює наукове підґрунтя досліджуваної проблеми, натомість Розділ 2 перебирає на себе цю функцію. Зміст підрозділу 2.2 варто було подати в Розділі 1 як висвітлення історико-дидактичної проблеми.

2. Задля надання чіткості авторським висновкам доцільним може бути використання порівняльних таблиць для співставлення компонентів феномену «творчі здібності учнів» на кожному етапі дослідження проблеми.

3. У Розділі 2 на основі аналізу літературних джерел виокремлено й обґрунтовано доцільність використання таких методологічних підходів, як системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно орієнтовний, технологічний та кваліметричний. На наш погляд, варто було б згадати культурологічний підхід, реалізація положень якого забезпечує створення оптимальних умов для врахування загальнонародської національної культури, усвідомлення й самореалізації особистістю своїх культурних потреб, інтересів і здібностей у творчій діяльності.

4. Уважаємо, що дисертаційна праця була б змістовно збагаченою, якщо б дисертанткою було виокремлено підрозділ із висвітленням зарубіжного досвіду розвитку творчих здібностей учнів початкових класів.

5. Переконані, що було б доречно більш чітко представити діагностувальний інструментарій роботи відповідно до компонентів творчих здібностей учнів початкових класів, можливо у табличній формі. Таке його подання сприяло б більш детальному висвітленню логіки його реалізації.

6. Дисертантці слід було більш уважно підійти до формулювання назв підрозділів, оскільки спостерігаються певні розбіжності та неточності в назвах, котрі винесено в зміст та за текстом дослідження (наприклад, назви підрозділів 1.2; 1.3 та інші певні технічні огріхи).

Проте зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку результатів представленої дисертаційної праці й засвідчують її відкритість і перспективність.

Загальний висновок: підсумовуючи, можемо констатувати, що дисертація «Дидактична система розвитку творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу» є самостійним, логічно завершеним дослідженням, у якому отримано нові науково-обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що є вагомим внеском у теорію дидактики початкової школи.

Дисертаційна праця відповідає паспорту спеціальності та вимогам пп. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19.08.2015 та за №1159 від 30.12.2015 р.), і дає підстави для присудження Доценко Світлані Олексіївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри
романо-германських мов і перекладу
Національного університету «Одеський національний університет імені Івана Франка»
природокористування, України (м. Київ)

ПІСНИС ЗАСВІДЧУЮ
керівник відділу кадрів
М.В. Михайліченко
2019р.

О. В. Малихін